

FORUM O LJUDSKIM PRAVIMA, konferenciji u Gratzu, 28-29. 5. 2015.
Izlaganje na temu: Ljudska prava u multietničkom društvu - iskustva BiH

Stanje ljudskih prava u savremenom društvu je vezano za pitanje o identitetu. Identitet je, međutim, problematična kategorija, bilo da se radi o čovjeku pojedincu ili kolektivitetu. Što utemeljuje identitet je temeljno antropološko, filozofsko, sociološko, psihološko i kulturološko pitanje. Odgovor se može naći u evropskoj duhovnoj tradiciji koja pitanje identiteta veže za teoriju duha – duh se treba shvatiti kao medij komunikacije iz koje se tek oblikuje subjekt, odnosno stiču identiteti. Identitet nije pretpostavljen nego izgrađen u intersubjektivnosti. U dijalektičkom kretanju i odnosu potlačene i vladajuće svijesti dospijeva se do novog, višeg stanja svijesti i novog odnosa – do građanske svijesti i građanskog odnosa kojim se prevladava nasilje i iskrivljena komunikacija. Građansko društvo je zajednica slobodnih ljudi koji u neprisiljenoj komunikaciji sebe prepoznaju u drugome. Građanstvo je povijesno dostignuće koje je prošlo kroz represiju i uspostavilo neprisiljenu intersubjektivnost.

Kada je be-ha društvo u pitanju i njegovo naslijeđe, možemo tvrditi da je odlučujući utjecaj u formiranju simboličkih i kulturnih dobara imala društvena forma komunikacije i vrijednosti koje su iz nje proistekle. Možemo ustvrditi da je be-ha društvo bilo formirano u jednoj vrsti izvorne socijalne interakcije. To znači da je naše društvo predstavljalo jedan od izvornih tipova komunikativne zajednice. Zbog toga možemo tvrditi da su se etničko-nacionalni identiteti formirali u obrascima komunikativnog djelovanja, tj. u obrascu razumijevanja i uvažavanja. Komunikativna djelatnost ili proces intersubjektivnosti zasnovan je, zapravo, na razumijevanju, što pretpostavlja zajednički jezik, i na ispunjenim zahtjevima za važenje, što pretpostavlja međusobno priznanje socijalnih aktera, njihovo međusobno uvažavanje. Unutar ovih struktura jezika i priznanja odvija se komunikativna djelatnost, odnosno socijalni proces. Identiteti socijalnih aktera se potvrđuju i održavaju u ovakvoj komunikaciji.

Za be-ha društvo to je značilo da se ono formiralo u izvornoj međuetničkoj komunikaciji, sa posebnim oblikom identiteta. Ova posebnost se sastoji u tome što se identitet svake etničke zajednice formirao u mediju zajedničkog jezika koji je omogućio razumijevanje, i u mediju zajedničke sredine koja je omogućila uvažavanje, tj. suživot. Svaka etnička zajednica je u svome identitetu sadržavala drugu etničku zajednicu. Pojednostavljeno rečeno, mi nismo živjeli jedni pored drugih u nekoj mehaničkoj svezi, nego zajedno, jedni s drugima. Drugi je bio dio našeg identiteta, i to drugi za koga se zna da je drugačiji i različit. Ali upravo ova drugost i različitost je mogla potvrđivati i čuvati vlastiti identitet – njegovanje vlastitog identiteta je uključivalo čuvanje identiteta drugoga. To nije bio slučaj niti jedne druge etničke zajednice u Evropi. Evropska društva su bila zasnovana na jednoj etničkoj zajednici i druge su primali samo u mehaničkim svezama interesa. Zato te veze nisu nikada bile čvrste, nisu bile životne i njihova historija je uglavnom bila historija međusobnih borbi za prestiž, za prevlast, pri čemu se koristila i najstrašnija sredstva – progoni i genocid.

Multietnički karakter be-ha društva dobio je čak ideološki karakter u svijesti pojedinaca i etničkih zajednica. Zapravo, radi se o tome da su posredujući elementi zajedništva – jezik, zajednička životna sredina, te običaji, kulturno stvaralaštvo i društvene vrijednosti proizašli iz toga, prekrili etničko-vjerske razlike i formirali jedinstven kulturni entitet. Svijest o razlikama nije bila razarajuća za društvo nego je bila integrirana u ideologiju zajedničkog kulturnog kruga kao posebnog bosanskog civilizacijskog dostignuća.

Međutim, nedavnim ratom i novom retorikom koja je izgubila komunikacijsku strukturu, u BiH su izgubljeni temelji ovog kulturnog kruga kao civilizacijskog dostignuća, posebno zajednička životna sredina. Projektanti rata su izgleda znali da je topos davao najznačajniju karakteristiku zajedničkom životu u različitosti, tako da su nastojali sve zajednice iščupati iz njihove sredine. Pri tome su koristili najbrutalnija sredstva – progone, paljenje i uništavanje imanja, tzv. etničko čišćenje, sve do genocida. Uništavanjem zajedničke životne sredine uništen je podjednako identitet svake zajednice i njihovo zajedništvo (zajednice koje su se našle u novim sredinama još tragaju za svojim identitetom).

Nažalost, to stanje traje i danas i postalo je društvena činjenica. U središtu Evrope, zaslugom i same Evrope, izgubljen je jedan poseban i jedinstven životni svijet, s posebnim oblikom identiteta, za kojim Evropa traga. Ona danas pokušava izgraditi taj svijet solidarnošću, zaštitom ljudskih prava i sloboda, tolerancijom i novim svjetskim ethosom. Ona se oslanja na tzv. komparativna iskustva iako ona nastaju samo u sferi pragmatizma i svrhovito-racionalnih strategija. Na taj način se pokušava sačuvati „scenarij interkulturalnosti“.

Transnacionalni identiteti nastali u ovakvim scenarijima pokušavaju liberalizacijom prostora imitirati topos životnog svijeta koji je u BiH postojao u izvornom obliku. Taj prostor, vještački izgrađen, nije ništa drugo do pokušaj komprimiranja okruženja kako bi se ostvarile mobilne i profitabilne relacije i partnerstva. To nije onaj bosanski topos kao sredina u kojoj različite zajednice održavaju svoje razlike životom. Unutar tog vještački proizvedenog transnacionalnog identiteta ostaju neprevladive granice u jezicima, kulturi, religiji, običajima. Ove granice, iako se prigušuju u novim tipovima evropske demokracije, ili u strategijama turističkih agencija, izbijaju često na površinu u formi ekcesa, sitnih pobuna ili pak otvorenih zločina prema pripadnicima drugih etničko-vjerskih skupina.

Pojednostavljeno kazano, u BiH se desilo nešto što se nije desilo nigdje u Evropi.

Bosanskohercegovački narodi su pretvoreni u vlastitoj državi u nacionalne manjine ali se ne mogu svrstati pod međunarodne konvencije o zaštiti manjinskih prava i sloboda.

Istina, u BiH je donesen Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina ali se on ne odnosi na narode koji su po Daytonskom sporazumu još i konstitutivni i ravnopravni. On se odnosi samo na nacionalne manjine i njime su utvrđena njihova prava i obaveze. Po tom Zakonu vlasti u BiH su dužne poštovati i štiti, čuvati i razvijati etnički, kulturni, jezički i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine u BiH.

Također, zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda tih manjina, sastavni je dio međunarodne zaštite ljudskih prava i sloboda, a Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Evrope direktno se primjenjuje i sastavni je dio pravnog sistema BiH i entiteta u BiH. Navedena Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Evrope, ratificirana je 24.02.2000. godine u BiH, a stupila je na snagu 01.06.2001.godine.

Zakonom je, pored ostalog utvrđeno da BiH štiti položaj i ravnopravnost državljana BiH-pripadnika nacionalnih manjina i to: Albanaca, Crnogoraca, Čeha, Italijana, Jevreja, Mađara, Makedonaca, Nijemaca, Poljaka, Roma, Rumuna, Rusa, Rusina, Slovaka, Slovenaca, Turaka, Ukrajinaca i drugih koji ispunjavaju uslove utvrđene Zakonom.

Članom 5. Zakona propisano je da pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na slobodu organiziranja i okupljanja radi izražavanja i zaštite svojih kulturnih, vjerskih, obrazovnih, socijalnih, ekonomskih i političkih sloboda, prava, interesa, potreba i identiteta.

U nadležnosti BiH je da omogućava i finansijski pomaže održavanje i razvitak odnosa između pripadnika nacionalnih manjina u BiH sa pripadnicima istih nacionalnih manjina u drugim državama i sa narodima u njihovim matičnim državama, a entiteti, kantoni, gradovi i općine u BiH, u okviru svojih ovlaštenja, svojim zakonima i drugim propisima potpunije će urediti prava i obaveze koje proističu iz Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina i međunarodnih konvencija kojima se uređuju pitanja od značaja za nacionalne manjine.

Svi nivoi vlasti u BiH (država, entiteti, kantoni, gradovi i općine) su, dakle, dužni, u okviru svojih nadležnosti i financijskih mogućnosti osigurati nacionalnim manjina ostvarivanje njihovih prava.

Nadalje, Zakon utvrđuje prava i obaveze, te moduse za njihovo ostvarivanje i to prema svakom pojedinom pravu ili grupi prava, a to su: znakovi i simboli nacionalnih manjina, upotreba jezika, obrazovanje, informiranje, kultura, ekonomsko-socijalna prava, sudjelovanje u organima vlasti

Shodno zakonskoj obavezi o zaštiti prava nacionalnih manjina, Gradsko vijeće Grada Sarajeva je donijelo Odluku o načinu ostvarivanju prava nacionalnih manjina u Sarajevu.

Ovom Odlukom propisano je šta sve predstavlja obavezu Grada Sarajeva u smislu zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina, te se definiraju aktivnosti koje u tom smislu poduzima Grad Sarajevo. Odlukom je regulirano pravo na upotrebu znakova i simbola, pravo na upotrebu jezika nacionalne manjine, prava nacionalnih manjina iz oblasti kulture, prava iz oblasti obrazovanja i informiranje. Također, Odlukom je propisana saradnja Grada Sarajeva sa predstavnicima nacionalnih manjina koji žive u Sarajevu, te utvrđen način finansiranja potreba nacionalnih manjina.

U skladu s tom Odlukom, nadležna služba Gradske uprave je evidentirala udruženja nacionalnih manjina, te utvrdila da u Sarajevu djeluju sljedeća udruženja: Udruženje Albanaca, Udruženje Crnogoraca i građana crnogorskog porijekla, Udruženje građana češkog porijekla „Češka Beseda“, Udruženje građana italijanskog porijekla, Jevrejska zajednica BiH, Udruženje Mađara, Udruženje Makedonaca, Udruženje Poljaka, Udruženje Slovenaca, kao i nekoliko romskih udruženja.

Treba istaći da Gradonačelnik, njegovi zamjenici i saradnici održavaju redovno sastanake i konsultacije sa predstavnicima nacionalnih manjina radi dogovora o očuvanju i afirmaciji nacionalnih manjina koje djeluju u Sarajevu.

Najveća nacionalna manjina u Sarajevu su Romi, kao i u našem okruženju. Oni se stalno suočavaju s različitim problemima. Romske zajednice u Bosni i Hercegovini i Srbiji posebno su ranjive zbog općenito niske razine obrazovanja, diskriminacije i ograničenog pristupa građanskim, političkim, društvenim, ekonomskim i kulturnim pravima.

U nastojanju da se doprinese rješavanju brojnih problema romske populacije te unaprijedi položaja Roma, Grad Sarajevo, Nacionalni savjet romske nacionalne zajednice-regionalna kancelarija Šabac iz Srbije, Sarajevska regionalna razvojna agencija SERDA i Hilfswerk Austria International u BiH udružili su se u realizaciji projekta „Podrška saradnji, inkluziji, edukaciji i promociji romske kulture u BiH i Srbiji - SA-ŠA“ (Sarajevo-Šabac). Grad Sarajevo je u navedenom projektu bio vodeći partner.

Projekat „SA-ŠA“ realizovan je u okviru Programa prekogranične saradnje Bosne i Hercegovine i Srbije, kojeg je financira Europska unija. Projekat je podržavao socijalnu uključenost romske populacije u graničnom području Bosne i Hercegovine (Grad Sarajevo, i općine Visoko i Kiseljak) i Srbije (opštine Šabac, Bogatić, Kočeljeva i Loznica).

Cilj Projekta je bio poboljšanje položaja Roma u pograničnom području BiH i Srbije, i to putem uspostavljanja prekogranične saradnje, razmjene iskustava i pronalaženja zajedničkih rješenja za socijalne probleme. Također, „SA-ŠA“ projektom se nastojalo povećati stepen edukacije i informiranosti romske populacije, promovirati kulturu i tradiciju, te razbijati stereotipe o romskim nacionalnim manjinama.

Period implementacije Projekta „SA-ŠA” je bio od aprila 2013. do jula 2014.

Kroz projekat partneri su pokušali uticati na položaj Roma u projektnom području dviju zemalja u smislu smanjenja razlike između Roma i ostalih građana. Nadalje, projekat je tretirao vitalna područja koja su od posebnog značaja za uključivanje u društvene trendove, kao i poboljšanje ekonomskog i socijalnog statusa Roma. Kroz niz aktivnosti predstavljena je Romska populacija u javnosti, od problema s kojima se ova manjina suočava u BiH i Srbiji do primjera dobre i uspješne prakse.

Projekat je uključivao dvanaest aktivnosti koje su se odnosile na edukaciju koja bi omogućila lakši pristupa raspoloživim fondovima i finansijskim sredstvima, promociju i poboljšanje položaja Roma u Šapcu i Sarajevu, pri čemu su održane dvije sajam-izložbe gdje su predstavljene i prezentirane romske folklorne igre, pjesme, narodne nošnje, jela, običaji, tradicija, stari zanati, te umjetnička i književna dijela. Također, održana je obuka na računaru za 70 polaznika romske populacije i podignuta konkurentnost Roma na tržištu rada i održane dvije regionalne konferencije u Sarajevu i Šapcu. Uz veliko interesovanje i odziv romske populacije održani su brojni seminari i radionice na aktualne teme te populaciju (reproduktivno zdravlje, ravnopravnost spolova, važnost upisa djece u javne registre, važnosti obrazovanja i sl.).

Također, u Sarajevu je u toku realizacija projekta „Unapređenje ljudskih prava i zaštite manjina u jugoistočnoj Evropi“, zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske unije. Projekat ima cilj poboljšanje dostupnosti prava za manjine na raznim nivoima vlasti u skladu sa standardima Vijeća Evrope u toj oblasti, a prije svega u skladu sa Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina (OKZNM) i Evropskom poveljom o regionalnim ili manjinskim jezicima (EPRMJ).

Projekat obuhvata sistem grantova (donacija u vidu bespovratne novčane pomoći) kao podršku za 36 jedinica lokalne samouprave koje bi na taj način trebale razraditi konkretne odgovore i otkloniti prepreke koje stoje na putu ostvarivanja prava manjina na lokalnom nivou, što će biti praćeno redovnom tehničkom pomoći Vijeća Evrope na terenu.

U okviru ovog projekta, Grad Sarajevo je predložilo svoj projekat – Dani nacionalnih manjina u Sarajevu.

Cilj projekta je da se udruženjima koja okupljaju nacionalne manjine u Gradu Sarajevu, omogući predstavljanje svog rada, projekata, kulture, tradicije, kuhinje, rukotvorina, umjetnosti i drugih aspekata njihovog identiteta.

Dinamika Projekta se odvija po planu. Tako je sredinom novembra prošle godine održan sastanak sa predstavnicima Vijeća Evrope u BiH, koji pružaju tehničku podršku i pomažu finalizaciju projekta.

Također, Vijeće Evrope je organizovalo prvu regionalnu konferenciju „Zaštita manjina u jugoistočnoj Evropi u Skoplju, 26. i 27. 11. 2014. Godine. Na njoj su okupljeni članovi Upravnog odbora projekta, predstavnici 36 općina koje su odabrane i predstavnici Vijeća Evrope.

Namjera je bila da Konferencija pruži priliku svim akterima projekta da se prvi put sretnu. To je u isto vrijeme i izvanredna mogućnost za specijalizirana tijela Vijeća Evrope zadužena za zaštitu manjina da drugim učesnicima omoguće uvid u evropske standarde u ovoj oblasti i u ključne preporuke i instrumente koji stoje na raspolaganju zemljama članicama. Konferencija je također služila i kao mjesto na kojem su se kolege iz svih sedam korisničkih grupa sastali i razmijenili iskustva, iznijeli jedni drugima pitanja sa kojima se svakodnevno suočavaju i predstavili i promovirali elemente dobre prakse iz svojih općina i gradova. U isto vrijeme, Konferencija je služila i kao platforma članovima Upravnog odbora da razmotre modele za upravljanje implementacijom projekata na terenu

U okviru ovog projekta u martu ove godine održan je i Prvi dan nacionalnih manjina u Sarajevu. Desetak partnerskih udruženja nacionalnih manjina – Romi, Albanci, Mađari, Slovenci, Austrijanci, Italijani, Poljaci, Makedonci, Crnogorci, Jevreji, prezentirali su dio svoje kulture, posebno u kulinarstvu, te na taj način bosanskoj javnosti predstavili dio svoga identiteta. Bogatstvo različitosti i otvorenosti za druge i drugačije uklopilo se u tradiciju bosanskog naslijeđa koje je nastajalo upravo na tim vrijednostima. U okviru programa Dana predstavljena je i knjiga kulinarskih recepata. Naredni Dan nacionalnih manjina u Sarajevu planiran je za juni mjesec ove godine kada bi se trebali predstaviti muzika i folklor nacionalnih manjina koje žive u BiH.

Svi ovi projekti s nacionalnim manjinama koji se realiziraju na nižim razinama vlasti ne mogu ublažiti neravnopravan politički položaj manjina i naroda na državnom i entitetskom nivou. Cijela Evropa je svjedok da naša politika ne želi provesti odluku Evropskog suda za ljudska prava kojom se pripadnici manjina izjednačavaju u svojim političkim pravima s pripadnicima naroda u BiH. To je poznata presuda s kolokvijalnim nazivom „Sejdić-Finci“. Manjine se ne žele uvesti u Ustav države i Izborni zakon kao ravnopravne s „konstitutivnim narodima“ jer bi se u tom slučaju prvo narodi morali izjednačiti u pravima i u državi i u entitetima. A upravo se to izbjegava i želi se sačuvati dominacija jednih nad drugima koja se temelji na Daytonskom Ustavu BiH.